

КАРНАВАЛІЗАЦІЯ СВІТУ В ПОЕЗІЇ УГРУПУВАННЯ «БУ-БА-БУ»

Довганюк Анна

НТУУ «КПІ», ФПМ, 3 курс, КВ-33

Термін «карнавалізація» вперше був використаний Михайлом Бахтіним, українським філософом та літературознавцем, у його книзі «Франсуа Рабле і народна культура Середньовіччя і Ренесансу». М.М. Бахтін розглядає роман французького письменника «Гаргантюа та Пантагрюель», в якому вказує на численні елементи гіперболізації, видовищності, міфічності, контрастності, що, на його думку, робить цей твір зразком карнавального мистецтва.

В основі концепції карнавалізації лежить осмислення традицій карнавалу, як щорічного свята обрядового характеру. У Середньовіччі сміх засуджувався, тому саме він став своєрідною опозицією християнству, яке проповідувало серйозність, як єдину форму вираження добра та істини. М.Бахтін, надаючи характеристику офіційній культурі, стверджує, що в ній «перемагають тенденції до сталості і завершеності існування, до однозначності і монотонної серйозності образів».

Сміх протистояв святості, етикету, багатству, створював світ, де відкидаються лицемірство, брехня, сором, страх говорити правду. При королівських дворах схожу роль грали блазні, але на карнавалі весь народ перетворювався на них: всі основні позиції християнської культури, побутові уявлення втрачали свій сенс. Доки тривав карнавал, створювався інший світ, де не існує жодної ієрархії відносин, нівелювалися привілеї, норми, заборони, умовності: королем карнавалу ставав жебрак чи дурень, верх ставав низом, змінювалися місцями самі поняття життя та смерті. Тобто ідея карнавалу полягала в перевертанні сенсу протилежних понять, висміюванні мирського та буденного.

Стихія карнавалізації властива і сучасним народам, наприклад, банту. Традиція карнавалу найяскравіше зберіглася в Латинській Америці(карнавал у Ріо-де-Жанейро) та Італії(Венеціанський карнавал).

В Україні традиційним карнавальним святом можна вважати Маланку, Масницю, в яких язичницькі дійства переплітаються з християнськими традиціями.

Проте карнавал йшов далі за звичайне щорічне дійство: його елементи перейшли в інші види мистецтва, зокрема літературу. Прикладом є пародії на проповіді та епітафії, віровчення загалом. Карнавальний сміх звучить у ліриці вагантів, «Чарівній горі» Томаса Манна, «Уліссі» Дж. Джойса, «Крихітці Цахес» Е.Т.А. Гофмана, «Подорожі Гулівера» Дж.Свіфта тощо.

Щодо Київської Русі, а згодом і України, карнавальну культуру втілювали у собі скоморохи, частівки, а в кінці 20-о століття – проза та лірика постмодерних угруповань «ЛуГоСад», «Пропаля грамота» та звісно «Бу-Ба-Бу».

«Бу-Ба-Бу»(Бурлеск-Балаган-Буфонада) – літугрупування, засноване у 1985 році у Львові. До його складу входять Юрій Андрухович, Олександр Ірванець та Віктор Неборак.

Діяльність угруповання, за визначенням Тетяни Гундорової, українського літературознавця, є «особливим культурним феноменом», оскільки учасники товариства відмовилися від занадто серйозного сприйняття літератури,

натомість занурюючись у «низьку» культуру, де правила перевернуті цінності, сміх та пародії на відомі образи. Завдяки появі бубабістів, українська література зазнала досить відчутних змін: виникнення літугрупувань, повернення жанрово-стильового розмаїття, розширення та розробка нових тем, образів. У своїй творчості члени угруповання продовжують традиції Г.Сковороди, І. Котляревського, модерністів, шістдесятників, ще й активно використовують надбання бароко та постмодернізму, дотримуючись естетики карнавалу. Вибір такого напрямку цілком зрозумілий: у 80-і роки суспільство потребувало демократизації, відходу від «офіційної» культури, радянського популізму та ідеологізму. У цей період в мистецтві склалася ситуація двосвітості, яку описував М. Бахтін, подібна до життя людини доби Середньовіччя та Ренесансу, тому виникнення товариства «Бу-Ба-Бу» і обрання ними естетики карнавалу було цілком природним та закономірним.

Період найактивнішої діяльності товариства припадає на 1987-1991 роки, проте найфеєричнішим став фестиваль «Вивих-92», на якому була представлена поезоопера «Крайслер Імперіал». Карнавальні елементи притаманні лише частині творів Ю.Андруховича, О.Ірванця та В. Неборака, проте їх літературні вечори були сповнені іронічності, ритуальності, контрастності. І хоча бубабісти використовують елементи сміхової культури, кожен з них має свої особливості стилю, провідні теми та улюблені літературні прийоми.

Олександр Ірванець, один із «зачинателів карнавалу», належить до тієї частини поетів, що надзвичайно швидко реагують на події, що відбуваються в Україні та світі, часом навіть пророкує їх. Його твори відзначаються надзвичайним реалізмом та ліризмом, поєднані з притаманним бубабістським поезіям, бурлеском та буфонадою. Поезії О.Ірванця здаються історіями з життя, герої та події в його творах іноді здаються звичайними, буденними, проте саме в них читач знаходить високі почуття, приховані за іронізуванням, оригінальними римами та часом примітивним кітчем.

На відміну від Ю. Андруховича, у Олександра Ірванця є зразки класичної пейзажної та інтимної лірики, в яких провідними мотивами є завмирання природи, почуття. У першій збірці «Вогнище на дощі»(1987) порушені ним проблеми зорієнтовані на обізнану людину, оскільки, використовуючи інтертекстуальність та алюзії на твори всесвітньовідомих класиків, О.Ірванець звужує коло читачів до тих, хто зрозуміє зміст його поезій.

Бубабістські поезії, в яких ліризм поєднуються з бурлеском і буфонадою, характерні для наступних збірок митця: Тінь великого класика та інші вірші” (1991), “Вірші останнього десятиліття. 1991 – 2000” (2001), “Любіть!.. Вірші з трьох книг і з-поза них” (2003).

Не останнє місце в поетичному доробку Олександра Ірванця займає громадянська лірика, якій притаманна соціальність та контрастність. У таких творах поет вдало передає проблеми епохи(«Вірш до рідної мови», «Латиноукраїнська величальна»). Свого часу вірш «Любіть» викликав надзвичайно бурхливу та неоднозначну реакцію серед літературної громади та читачів, в якому неоднозначність змісту, сатира межує з, інтертекстуальністю, легкістю, простотою поетичної форми. В цілому поезія Олександра Ірванця надзвичайно яскрава та оригінальна, а головне сучасна і близька читачеві.

Визначаючи особливості поезії Віктора Неборака, необхідно звернути увагу на тематику його творів. Упродовж творчої діяльності митець порушує питання пошуку власного «Я», сенсу життя, свого місця в ньому.

Перша збірка поета «Бурштиновий час»(1987) скоріше сентиментального та романтичного характеру, хоча з виразним урбаністичним відчуттям та елементами карнавалу. В основах його наступних збірок «Літаюча голова»(1990), «Alter Ego»(1993), «Розмова зі слугою»(1994) лежить гра на контрастах, протиставленнях, поетика представлена пост футуристичними та неоавангардними тенденціями.

«Літаюча голова» - це вершина бубабістської поезії В. Неборака, приклад вільної поезії. Як раз після виходу збірки в критиці починають говорити про українське небароко. Теми збірки актуальні і для сучасного читача, проблеми соціуму не змінилися: все та ж сама політична заангажованість, невпевненість ні в собі, ні в майбутньому, сірість буднів. Композиція збірки представляє собою не поодинокі твори, а продумана книга, з власною концепцією. Ще однією особливістю є театральність, ці твори призначені для сцени, мають декламуватися вголос.

Поезії Віктора Неборака характерна діалогічність, налаштовує на роздуми, викликає дискусії, але нічого не нав'язує. Карнавальність його поезій передбачає дійство в поезії, це не просто пародія чи забава, а еше й подорож історією. Використовуючи численні неологізми, постмодернові прийоми, митцю вдалося зберігти надзвичайно гнучку і плавну форму його поезій.

Твори Юрія Андруховича, як одного із засновників постмодернної літератури в Україні, наповнені характерними рисами цієї течії: інтертекстуальністю, змішуванням протилежностей, руйнуванням ілюзій тощо. На відміну від О.Ірванця та В. Неборака, Ю.Андрухович майже не відходить від карнавальності, міфічності, фантастичності.

Для перших поетичних збірок – «Небо і прощі»(1985), «Середмістя»(1989), «Екзотичні птахи і рослини»(1991), характерні єдині тематичні, стильові ознаки. У цей період митцю притаманні метафоричність, створення неологізмів, персонажність. Остання збірка «Пісні для мертвого півня»(2004) відзначається простотою мови, зменшенням використання тропів, проте на образність текстів це не впливає, автор використовує гру слів, цитування.

Творчість Юрія Андруховича – найяскравіший прояв постмодернізму в українській літературі, автор переосмислює образи і сюжети своїх попередників, порівнюючи героїв своїх творів з історичними або літературними постатями минулого: персонажі роману «Рекреації» зіставляються з митцями «розстріляного відродження», блукання головного героя «Первезії» - з «Іліадою» та «Енеїдою» Вергілія.

Завдяки символізації тексту, алюзіям, ремінісценціям Ю.Андрухович досягає багатозначності тексту. Він подає читачеві безліч моделей світу, відмовляючись від єдиної точки зору. Автор передає абсурдність сучасності, відсутність єдності, наголошує на тому, що реальність та ілюзія втрачають чіткі межі. Іронія в його творах стає своєрідною лінзою, через яку проходять та переосмислюються сучасні проблеми соціуму.

Таким чином, теорія карнавалізації М.Бахтіна спромоглася охопити и пояснити не тільки витoki народної культури, а й її подальший розвиток. І хоча М. Бахтін наголошує, що в східних країнах елементи карнавалу не прижилися, митці активно використовують їх у своїх творах. Театралізована форма стала одним із компонентів протесту проти «офіціозу», дала поштовх розвитку мистецтва у всіх його жанрах і проявах, зокрема у літературі. В Україні однією з перших почала відновлювати карнавальні традиції поетична група «Бу-Ба-Бу», до складу якої входили Юрій Андрухович, Віктор Неборак та Олександр Ірванець. Характерними рисами їх творів стали саме елементи карнавалу: міфічність, контрастність, видовищність, поліфонічність. Діяльність літературного угруповання «Бу-Ба-Бу» відіграло важливу роль у літературному процесі кінця 80-х років ХХ століття, оскільки відбулася демократизації української культури, повернулося жанрове різноманіття, новий погляд на традиційні теми та образи.

ЛІТЕРАТУРА

1.Бу-Ба-Бу (Юрій Андрухович, Віктор Неборак, Олександр Ірванець):
Вибрані твори: Поезія, проза, есеїстика — Львів: ЛА «Піраміда», 2009

2.Українські літературні школи та групи 60—90-х рр. ХХ ст.: Антологія
вибраної поезії та есеїстики / Упоряд., автор вступ. слова, біобібліограф.
відомостей та прим. Василь Габор. — Львів: ЛА «Піраміда», 2009

3.Бахтін М. М. Франсуа Рабле і народна сміхова культура середньовіччя і
Ренесансу. - М., 1965.